

"לדורות" סיפוריהם של ניצולי השואה החיים בישראל

שאלון לרישום קורות ניצולי השואה

איסוף סיפוריהם של ניצולי השואה הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר בשימור הזיכרון ובהנחלתו לדורות הבאים. לכן, המידע על קורותיהם של הניצולים חיוני מאוד לחוקרים ולבני הדורות הבאים. בעזרת מידע זה אפשר יהיה להכיר את הסיפורים הפרטיים המרכיבים את התמונה הרחבה של תקופת השואה. לסיפור האישי שלכם יש חשיבות לאומית, מחקרית וחינוכית. אוסף הסיפורים מפורסם באתר אינטרנט מיוחד שכתובתו www.ledorot.gov.il

שם משפחה ושם פרטי כיום

שם משפחה: נוימן	שם פרטי: שושנה
--------------------	-------------------

פרטים אישיים לפני השואה ובתקופתה
במידה והשאלה אינה נוגעת אלייך, אין צורך לענות עליה

שם משפחה איתו נולדתי: וגנר		בלועזית WAGNER
שם פרטי איתו נולדתי: רוזי	בלועזית ROZI	מין: נקבה שנת לידה: 1923
עיר לידה: סטרי	בלועזית STRYI	ארץ לידה: פולין
שם פרטי ושם משפחה של האב: משה בער וגנר	שם פרטי ושם נעורים של האם: שרי שבע וגנר	
מקום מגורים קבוע לפני המלחמה: וינה	בלועזית WINA	ארץ המגורים: אוסטריה
השכלה/תואר אקדמי לפני המלחמה: (יסודי, תיכון, אוניברסיטה, ישיבה) בית ספר מקצועי	מקצוע לפני המלחמה: (תלמיד, סנדלר, מורה)	חבר בארגון או בתנועה: (בית"ר, השומר הצעיר, בני עקיבא) בני עקיבא באנגליה
מקומות מגורים בתקופת המלחמה: (שם העיר או האזור ושם הארץ) וינה, אוסטריה אנגליה		
במידה והיית בגטו, ציין את שמו -	בלועזית -	
במידה והיית במחנה עבודה או מחנה ריכוז, ציין את שמו -	בלועזית -	
המקום בו נודע לך כי הנך אדם חופשי: אנגליה	תאריך השחרור: 15/3/1939	
במידה והיית במחנה עקורים ציין את שמו (מחנות פליטים שהוקמו לאחר המלחמה בעיקר באוסטריה, גרמניה ואיטליה) -	ציין מקום אליו חזרת לאחר השחרור וינה, הלכתי לבית שלי והוא כבר לא עמד שם.	
במידה והיית במחנות מעצר בקפריסין, ציין ממתי עד מתי -	שנת עליה: 1947	במידה ועלית באניה, ציין את שמה כן. באוניית

אנא ספרי/ על קורותיך לפני המלחמה

(ציוני דרך: הבית בו גדלת, בית הספר, חברי ילדותך; במה עסקו הוריך, המשפחה המורחבת, חגים ומאכלים):

נולדתי ב 14/1/1923 בפולין בעיר סטרי (STRYI) לא רחוק מהעיר לבוב. אני בת שניה למשה בער ושבע, ויש לי אחות גדולה לוטה (שרלוטה) שנולדה גם בסטרי ב 26/11/1920. אני ואחותי נולדנו בבית סבא בו גרו הורי באותה תקופה. אני זוכרת ששאבו את המים מבאר בחצר הבית. גם אחרי שעברנו לוינה ב 1926, כל שנה בקיץ בילינו אצל סבא בסטרי עד גיל 12. באחת החופשות חליתי באבעבועות רוח. וכל בוקר הדוד שלי, שגם גר בסטרי התקשר לשאול מה שלומי. הבית של סבא היה גדול והיו בו חצר, חנות מכולת ומחסני תבואה. אני זוכרת סלון גדול וגרמופון ואח גדול שעליו יבשו ירקות ופירות בקיץ, כהכנה לחורף בו אין תבואה. גם סוכה הקמנו בבית סבא, היא הייתה על המרפסת. בחופשות הקיץ נסענו ברכבת לסטרי עם אמא (אבא נשאר בווינה לנהל את החנות ולטפל בהוריו), ביקרנו את קרובי המשפחה של אמא ונסענו בעגלה עם סוסים על שפת נהר הסטרי. בימי שישי נשמעה אזעקה בזמן הדלקת נרות וכל החסידים הסתובבות בשבת עם השטריימל והקפוטטה. בקיץ 1935 ביקרנו בסטרי בפעם האחרונה וזו הייתה גם הפעם האחרונה בה פגשתי את כל בני המשפחה, חוץ מבן הדוד שלי שולו, שהצליח ברוח לרוסיה ונלקח לסיביר בגיל 15. אביה של אמי התחתן בשנית ולו נולדו 2 ילדים. הבית שלנו בווינה, הדירה שלנו הייתה בבניין עתיק (כבר אז היה בן יותר מ 400 שנה) ב – גרוסע שפערלגעסע 8. היום הבניין כבר איננו. הבניין שימש בעבר ככנסיה עד שיהודי קנה ושיפץ אותו, הוא שם תמונות של ארונות קודש ומגן דוד. לבניין היו 3 אגפים, 2 חצרות ו 3 כניסות. הוא היה בעל 3 קומות וגרו בו לפחות 25 משפחות יהודיות ולא יהודיות גם יחד. גרנו ב "צווייטר בצירק" של וינה, מה שנקרא "מצה אינזל" או "אי המצות" מכיוון שרבים מתושביו היו יהודים. האי נוצר כי מצד אחד זרמה הדנובה ו 3 הכיוונים האחרים זרמה תעלת הדנובה. לשם גם הלכנו לתשליך, והיו כל כך הרבה אנשים שהמשתרה הייתה צריכה לשמור על הסדר.

בדירה היו מספר חדרים: חדר השינה של לוטה ושלי, סלון גדול (עם מחיצה למיטות של הורי) ועוד חדר אחד בכניסה, ששימש גם למטבח וגם לחצר רחצה (התרחצנו בו בדלי ומים ופעם בשבוע הלכנו עם אמא לבית המרחץ הציבורי). לא היה ברז מים בדירה עצמה, אלא רק בחדר המדרגות, מאוד קרוב לדירה שלנו. השירותים היו בקצה אחד של המרפסת ולכן בלילה השתמשו בסיר לילה. חשמל כן היה, לכן היו לנו נורות ורדיו ובחנות היה לנו גם טלפון וארון קרח.

בתור ילדים שיחקנו כדור בחדר המדרגות, אחת עמדה במדרגות התחתונות של הבניין ואחת עמדה בערך 20 מדרגות יותר גבוה. המרפסת שלנו הייתה משותפת עם עוד 5 משפחות ושם שיחקנו 5 אבנים ועוד משחקי כדור כמו מחניים. למדתי בבית ספר עממי בגילאים 6-10 ב"פארגאסע". לכל כיתה הייתה מורה אחת שלימה את כל המקצועות. למדו בו ילדים יהודים ולא יהודים. מגיל 10-14 למדתי בחטיבת ביניים ב"קליינע שפרערלאגאסע" שהייתה קרובה לבית שלנו. יכולתי כבר אז להתחיל ללמוד בגימנסיה היהודית, אבל הורי לא הסכימו שאסע בחשמלית כל כך רחוק בגיל כל כך צעיר. לאחר שנתיים הורי רצו להעביר אותי לגימנסיה, אבל אז אני לא הסכמתי, כי לא רציתי להיפרד מחברתי טניה, שנשארה החברה הטובה שלי עד מותה לפני מספר שנים.

בבי"ס "קליינע שפרערלאגאסע" היו שתי רמות לימודים, ולמרות שלמדו שם גם יהודים וגם לא יהודים ביחד, רוב התלמידים היהודים למדו ברמה הגבוהה יותר. הסוציאל-דמוקרטים היו בשלטון ולכן המורים, ההנהלה והילדים התייחסו לכל הילדים בצורה שווה. היינו כיתה מאו מגובשת, עזרנו אחד לשני ולא למדנו רק כדי לדעת, אלא בשביל להצליח למבחנים. הלכתי לבי"ס גם בשבת, אבל ההנהלה התחשבה ביהודים, ובשבת למדנו רק חצי יום והיו לנו שיעורים במקצועות בהם לא היינו צריכים לכתוב, או שהיינו יכולים להעתיק בהמשך השבוע מהתלמידים הנוצרים. בשבת במקום להביא סנדוויץ' הבאתי דברים טובים שאמא אפתה לכבוד שבת.

בגיל 14 עברתי ל"קריגעהיים", תיכון מקצועי יהודי לתפירה, בו למדתי במשך שנה וחצי, עד שהנאצים הפכו אותו למטה הראשי שלהם. הייתה שם גם פנימיה אשר הייתה חייבת לאבא שלי כספים עבור הדגים שהם קנו ממנו לכבוד שבת. תמורת החובות, אבא לא היה צריך לשלם את דמי הלימוד שלי. השיטה הייתה ללמד את הבנות בשנה הראשונה כל מיני תפירות קטנות, בעיקר ביד ובשנה השנייה התחלנו תפירה במכונה ותפירת גזרות לפי מידה אישית. את השנה הנייה לא סיימתי בגלל פלישת הנאצים לאוסטריה וסגירת בית הספר. בכך נסתיימו הלימודים הפורמליים שלי כתלמידה מן המניין. זכיתי לעוד שלושה חודשי לימוד בתחילת המלחמה כשכל הילדים מהוסטל עברו לכפר.

הורי היו בני דודים רחוקים, כך שגם שם משפחת אימי היה ווגנר. לאימי קראו שבע (סאלי בפי בני המשפחה) ולאבי משה בער. אמי נולדה ב-2.11.1887 ואבי נולד ב-7.5.1889. מעניין שהפרש כזה היה במשך שלושה דורות במשפחתי: כמו שאימי הייתה מבוגרת מאבי בשנתיים, כך גם אמו של אבי הייתה מבוגרת מבעלה בשנתיים, וגם אני הייתי מבוגרת בשנתיים משלמה ז"ל. הורי וגם ההורים שלהם נולדו בסטרי. למעשה כל המשפחה שלי התגוררה בעיירה הזאת.

האבא של סבתא שלי, שפרה, היה בן אדם אמיד ובעל טחנת קמח. עובדה זאת אפשרה לו לזכות כחתן לביתו שפרה בתלמיד חכם, בן ציון וואנגנער, שבא ממשפחה ענייה מאוד. חלומו של אבא של שפרה היה שחתנו יקדיש את כל זמנו ומרצו ללמוד התורה, ללא דאגות לפרנסה, והוא התכוון לפרנס אותם. אלא שקרה אסון וטחנת הקמח נשרפה. ביום המר הזה, משפחתו של סבי מצאה את עצמה ללא משענת כלכלית וללא לחם לשלושת הילדים שנולדו להם בינתיים: אבי, משה בער ושתי אחיותיו, טוני ואלזה. מה עשו? הם עברו לווינה באוסטריה, לקהילה של חסידי בעלז' וסבי, שהיה מחסידי בעלז', קיווה ששם מצבו

ישתפר.

זה אכן מה שקרה, אבי שהיה בן 14 או 13 התחיל לעבוד כמעט מיד עם חסיד בעלז -שווארץ) שגידל דגים במכולות גדולות בתעלת הדנובה, אפיק משנה של הדנובה שהקיף את "אי המצות". בווינה, אבא למד בכוחות עצמו ועזר בפרנסת המשפחה, עד שהתגייס לצבא במלחמת העולם הראשונה, כשהשתחרר, נסע לסטרי כדי להתחתן עם אימי. אביה של אימי, שהיה לו מחסן תבואה, גם הוא רצה שביתו תתחתן עם תלמיד חכם. כנראה הוא חשב שבנו של תלמיד חכם כמו סבי, ירצה באופן טבעי גם כן רק ללמוד תורה, אבל אבי השתלב מהר מאוד בעבודה במחסן של חמיו, לצד לימודי הגמרא שלו. אחרי שש שנים, אבא רצה לחזור לווינה. אני הייתי אז בת שלוש ולוטה בת חמש. אמא, מאידך, רצתה להישאר בסטרי בחיק משפחתה המורחבת והחמה. מה עשו? הלכו לרב!

הרב פסק שאשה הולכת אחרי בעלה וכך הגענו בשנת 1926 לווינה, שם מר שווארץ, בעל הבית הקודם של אבא, עזר להורים לפתוח חנות לדגים ובשר. החנות היתה בבנין בו גרנו, ב"שפערל גאסע הגדולה" ונמכרו בה דגים ובשר בשני אגפים שונים. איזה יהודי לא קנה בשר ודגים לשבת? היו כמה משפחות עניות שלא יכלו לקנות, וביום שישי אחה"צ נתנו להם את השאריות בחינם. (אנשים קנו רק את הכמות שהיו צריכים לשבת, היות ולא היו מקררים בדירה). אבא היה המפרנס היחיד של ההורים שלו, לאח שאביו חלה ושכב רוב הזמן במיטה, עם גמרא ולמד עם חבריו מה"בעלזער קלאוס". אבא גם חיתן את אחותו טוני. בשבתות אחה"צ אמא לקחה את לוטה ואותי לטיול נעים ברחובותיה של וינה, ואחר כך היא תפרה לנו בגדים לפי דוגמאות שראינו בחלונות הראווה של חנוי יוקרה. אמא היתה אשה צנועה, ממש אשת חיל. היא היתה לא רק אמא אלא גם חברה טובה שלנו, הילדים, בזמנים טובים וקשים.

אבא אהב את השבת בכל ליבו. הוא היה אומר: "הלואי שיהיו שישה ימי שבת ורק יום אחד להכין את השבת, במקום להיפך". בשבת ביתנו התמלא בזמירות שבת של אבי (היה לו קול ערב) וניחוחי תבשילי שבת של אמא, עליהם טרחה בימי חמישי ושישי. בסוכות, שלושה או ארבעה שכנים הקימו ביחד סוכה בחצר הבניין. הסוכה היתה קטנה מאוד, כי לא היה מקובל שנשים ישבו לאכול בסוכה. הנוהג היה שהנשים שומעות קידוש בעמידה בסוכה ואח"כ מביאות את האוכל מהבית לגברים שאכלו בסוכה. אני זוכרת שבאחד מחגי סוכות איש אחד שמע את אבא שר מהסוכה ושאל אותי "מי החזן ששר כל כך יפה?" בגאווה עניתי שזה אבא שלי.

לאבא היתה אמונה איתנה והוא תמיד ציפה שהישועה תבוא תיכף ומייד. כשהיטלר סיפח את אוסטריה לרייך הנאצי, אבא לא התבלבל. "מי זה היטלר?" הוא שאל. וכשדחקו בו לעזוב את וינה הוא ענה: "אני אעזוב? איך אשאיר את ההורים שלי מאחור? הוא יעזוב!". היתה לנו הזדמנות לבקש ויזה לארצות הברית, אבל אבא לא רצה לשמוע. הוא בטח בה' וזה מה שהוא כתב לי ב"שטאמבוך" (ספר הזיכרונות) שלי בו כתבו בני משפחה, מורות נערצות וחברות לכתה, כל מיני אימרות שרצו שאזכור. יום לפני שעזבתי את וינה הוא כתב: "אל תשכחי את השם ותוכלי להיות בטוחה שגם הוא יחשוב עלייך בכל מקום בו תהיי".

נא ספרי על קורותיך בזמן המלחמה

(גירוש, גטאות, מחנות וצעדות מוות, במסתור או בזהות בדויה ושם בדוי, פעילות ותפקידים במחתרת, השתתפות בבריחה או בהתנגדות, האנשים שהיו בסביבתך בגטו או במסתור, במי נעזרת או אולי למי עזרת):

הנאצים פלשו לאוסטריה במרץ 1938 בעקבות ה"סיפוח" לגרמניה (איינשלוס) את השינוי הרגשנו מייד: פתאום הופיעו מבוגרים וילדים במדים שחורים וחומים והרביצו בציבור ליהודים באין מפריע. האוסטרים היו יותר גרועים מהגרמנים, שרו שירים לאומניים ואסרו עלינו ללכת לפארקים ולמקומות ציבוריים. וינה מלאה גנים ועל הספסלים נכתב: "אסור ליהודי לשבת פה" בתי הספר היהודים נסגרו והמורים היהודים בבתי הספר הלא היהודיים הוחלפו במורים לא יהודיים, כמו אצל אחותי, שעוד הספיקה לעשות בגרויות. כל זה קרה כל כך מהר, שהיינו לגמרי מופתעים. אחרי שבית הספר שלי נסגר, עזרתי בחנות שלנו, אבל אחרי ליל הבדולח, גם החנויות היהודיות נאלצו לסגור, כולל החנות שלנו. פחות משנה אחרי הסיפוח של אוסטריה, איש במדי א.ס.א. נקש על דלת ביתנו, כדי לקחת את אבא לנקות קטע של ה"נוברא גאסע", אבא שכב במיטה עם חום גבוה, ולכן, אמא ביקשה ללכת במקומו. אני אמרתי: "אם אמא הולכת גם אני באה!" הוא היה אמור לנקות כתובות שכתבו מתנגדים אוסטרים לשלטון הנאצי. הכתובות ברחובות היו מחאה נגד הנאצים ואלו כמובן גלגלו את הדברים כך, שהיהודים היו צריכים לנקות את הרחובות ולסבול מהשפלות. כשהגענו למקום היה שם אספסוף שהתאסף וצעק משמחה ואיש האס. אס עשה תנועה מגינה על מנת שלא יפגעו בנו.

בסוף לא ניקינו והלכנו לבית של סבא שגר די קרוב. למזלנו לא עברנו את ההשפלה הזו. לפי החוק הנאצי, אבא, כאזרח פולני, היה צריך לדווח כל שבוע מה הוא עושה כדי לצאת מאוסטריה. בהתחלה הוא לא רצה לעזוב כי הוא דאג שלא יהיה מי שידאג להוריו, אבל אחרי ליל הבדולח המצב בל כך החמיר, שכולם בדקו כל אפשרות לצאת להגר לארצות הברית כבר היה מאוחר מידי, היות וזמן ההמתנה לקבלת ויזה היה 7 שנים, מאחר וממשלת ארצות הברית רצתה לצמצם את מספר המהגרים היהודים מאירופה. שאר היהודים בעולם הבינו שעליהם לעזור ליהודים הנמצאים הארצות תחת שלטון הנאצים. ממשלת בריטניה בהשפעת הלובי היהודי, הסכימה לקבל 10,000 ילדים יהודים בגילאי 3-17. אבי פנה קודם לעליית הנוער, אבל חברה שעבדה בקהילה, הציעה לנו לכתוב ישירות ללונדון. אחותי לוטה ידעה קצת לכתוב אנגלית ובהיעדר כתובת היא מיענה את המכתב ל"וועדה למען ילדים יהודים פליטים, לונדון". איכשהו המכתב הגיע למשרדים של בני

ברית שענו לנו שהטרנספורט הבא יצא ב-13 במרץ 1939, בדיוק שנה אחרי הסיפוח של אוסטריה לגרמניה. יום "חג" לאוסטרים הנאצים. לכל ילד בקינדרטרנספורט (Kindertransport) היה מספר ואני קיבלתי את המספר "77". אבא אמר מיד: "זה מספר שמביר מזל". בעצם הייתי רשומה לנסוע לארץ ישראל, אבל התשובה מאנגליה הגיעה והורי שמחו, בגלל המצב הקשה בארץ.

לוטה שכבר סיימה את הבגרות קיבלה ויזה לישראל, כדי ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים, אבל כדהיא הגיעה לסוכנות, ביקשו ממנו לוותר על הויזה שלה לטובת סטודנט שהיה כלוא במחנה הריכוז דכאו ושניתן להצילו עם ויזה כזאת. במקום זה סידרו לה אפשרות לנסוע להכשרה באנגליה.

אני הייתי הראשונה לעזוב את וינה. הורי, לוטה ואני נסענו לתחנת הרכבת ואבא הזמין ארבעה כרטיסים הלוך ושוב. לוטה הזכירה לו: "רק שלושה, אבא, רוזי לא חוזרת איתנו". מצד אחד, הורי שמחו שאני לא אסבול מהרדיפות של הנאצים והם קיוו שגם הם עצמם יפגשו עם לוטה ואיתי בקרוב, אבל מצד שני, הם לא ידעו מה יהיה איתי באנגליה והיכן ועם מי אגור. הדוד שבא לרכבת להגיד "שלום" הביא לי הרבה שוקולד ואני, כגי להראות להורים שלי שאני מאוד שמחה, אכלתי את הכל. אבל ברגע שהרכבת עזבה את התחנה, הקאתי את כל השוקולד.

הרכבת ובה הרבה ילדים (הצעיר ביותר רק בן 3) עזבה את אוסטריה, חצתה את גרמניה והגיעה לגבול גרמניה-הולנד. ברגע שהמוכסים הגרמנים ירדו מהרכבת לאחר בדיקת כל הניירות שלנו, ועדת נשים הולנדית קיבלה אותנו עם פירות, ממתקים וחביבוקים. הם לא ידעו אז שהמלחמה עם הגרמנים תגיע גם אליהם. בהאג עלינו על ספינה שהעבירה אותנו להרייז'. ההפלגה לא היתה קלה ורובנו הקאנו כל הלילה. בהארייז' לראשונה טעמתי 'תה אנגלי'. מהארייז' נסענו ברכבת ללונדון ובלונדון נסענו עם האוטובוס למשרדי "בני ברית". בדרך ראיתי את הכותרת: "היטלר פלש לצ'כוסלובקיה!" בתחנת הרכבת בלונדון, בה ירדנו, יש היום לוח לזכר עשרת אלפים הילדים שניצלו ע"י הבריטים. כל הדרך ליוו אותנו מדריכים ומדריכות, שדאגו במיוחד לילדים היותר קטנים. אני הגעתי לאנגליה ב-15.3.1939.

במשרדי "בני ברית" נשאלנו כמה שאלות כדי להקל על הצוות לשדך אותנו לצפחות שהיו מוכנות לאמץ אותנו זמנית. בין השאלות נשאלנו גם: מאיזה בית את באה? אורתודוקסי או דתי? אני עניתי "דתי" כי בווינה האורתודוקסים היו לרוב חברי הקהילה ההונגרית שהיו מאוד שמרנים. אנחנו שהיינו ממוצא פולני נחשבנו יותר מודרניים ונקראנו "דתיים". באנגליה לשני המונחים היתה משמעות שונה נאשר בווינה. "אורתודוקסי" היה דומה לחרדים של היום ו"דתי" היה פחות ממסורתי. היום, אני מבינה שבגלל התשובה שלי, שלחו אותי לזוג מבוגר שחיפש נערה קצת יותר מבוגרת שתוכל "להביא להם כל בוקר ספל תה אנגלי למיטה". המפגש הראשון היה קצת מוזר, אני אמנם הבנתי מעט צרפתית אבל לא הבנתי מילה באנגלית והמשפחה לא הבינה מילה בשום שפה חוץ מאנגלית. הם בכלל לא שמרו מצוות, כי הבעל לא היה יהודי, את זה למתי בארוחה הראשונה בביתי החדש כשחיפשתי כיפה על ראשו של הבעל ואז אחת הבנות שידעה קצת גרמנית סיפרה לי שאביה לא יהודי. היה לו מפעל למעילי ילדים בו עבדתי כתופרת על מכונת תפירה. אחרי שידעתי היכן אגור, לקחו אותי לתחנת המשטרה כדי לקבל פנקס בו נרשם כל שינוי במקום מגורים.

בחודשים הראשונים שלי באנגליה, לא ידעתי אנגלית ולא הכרתי אף אחד חוץ מהמשפחה האומנת שלי.. במשך חצי השנה ששהיתי שם, אף אח מ"במי ברית" לא בא לבקר אותי ולא ידעתי את כתובתם. כל הזמן קיוויתי שאחד מבני המשפחה ידאג שהורי יקבלו אישור להיכנס לאנגליה בתור משרתים או משהו דומה, אבל אף אחד לא רצה לקחת את האחריות, למרות שהבטחתי שההורים לא יבואו לאנגליה אלא יישארו בבלגיה הניטרלית.

למרות הכל המשפחה המאמצת שלי היתה טובה אלי והבעל אף ניסה ללמד אותי אנגלית. בהתחלה הם הבטיחו שאלך לבית ספר, אבל בסוף הוחלט שאלך לעבוד אצל תופרת, שם תפרתי שמלות חתונה. אחרי חודשיים או שלושה, הסוכנות שלחה את לוטה להכשרה בבריטניה. היא נשארה זמן קצר בלונדון עד שתנועת הבח"ד שלחה אותה לאירלנד, רחוק ממני. לא היה קל לשמור על קשר. בזמן שהיינו ביחד בלונדון, כתבנו לכל מיני אנשים בקשות לעזור לנו להוציא את ההורים שלנו מאוסטריה, אפילו למלכת אנגליה ומלכת הולנד, אבל אף אחד לא רצה לקחת אחריות. להורים המאמצים שלי היו שבעה ילדים, כולם עשירים. אני הייתי משונעת שהם ירצו לעזור לי להביא את ההורים שלי לאנגליה, אפילו רק שיוכלו לעבור לבלגיה, אבל אף אחד לא רצה להסתבך.

לאמא היה בן-דוד בבלגיה – בעל מאפיה. הורי גם הם נאלצו בשלב מסוים לעזוב את אוסטריה. והם באו לקלן לאחר שדאגו שהורי אבי יתקבלו לבית אבות יהודי (שם נפטרו יותר מאוחר). בקלן הם חיכו לסימן מבן הדו של אמא, ששלח רכב שהסיע אותם לאנטוורפן. כאשר קראנו במברק שהואינו נמצאים בבלגיה, לוטה ואני שמחנו מאוד. הורי עבדו במאפיה המשפחתית, ועד 1942 כשהנאצים פלשו לבלגיה, עוד קיבלנו מהם מכתבים, הם אפילו העבירו מכתבים מחברים שלנו באנגליה לקרובים בגרמניה שהחזירו דרכם מכתבי תשובה. כך ניהלנו שירות דואר פרטי.

למרות שהמלחמה החלה עוד בספטמבר 1939 לא דאגנו יותר מידי להורים, כי בלגיה נחשבה ניטרלית, אבל לאחר פלישת הגרמנים לבלגיה, המכתבים עברו דרך הצלב האדום והיו מצונזרים. היה מותר לכתוב רק כמה שורות ולקח להם הרבה זמן להגיע ליעדם. אחרי חצי שנה המכתבים שלי חזרו עם חותמת "הנמען עזב למקום לא ידוע". הרגשתי איום ונורא, היות וחששתי לשלום הורי.

אחרי המלחמה כשעדיין הייתי באנגליה קיבלתי מכתב מידיד של הורי בבלגיה, בו הוא הסביר לי מה קרה להורי: בהתחלה הורי עזרו לבן דוד של אמי לנהל את המאפיה שלו, אבל לאחר תקופה מסוימת היה עליהם לעזוב את אנטוורפן ולעבור לכפר קטן שם חיו עם חברי המשפחה. אמי חזרה לאנטוורפן, אבל אבי נשאר בכפר. אבא חזר כל שבוע לביקור. לאחר שכל יהודי

היה חייב לענוד טלאי צהוב הנסיעות נהפכו להיות מסוכנות ואבי חזר לעיר. יום אחד אמי קיבלה צו האומר שעל שבע וואגנר בת ה-17 להופיע במשרדי הגסטאפו. אמא התלבטה האם עליה להתייצב, כי היא היתה הרבה יותר מבוגרת. יודעי הדבר בקהילה היהודית ("ה"יודנראט") אמרו לה שלמרות הטעות בגיל עליה להתייצב. סנדלר יהודי הכניס דברי ערך וכסף לתוך העקבים של נעליה אבל במכתב שהצליחה לשלוח לאבא ממחנה המעבר באנטוורפן היא כתבה: "לקחו לי את הנעליים. תשלחו אוכל. לוקחים אותי למזרח" היא נשלחה לאושוויץ כמה ימים אחר כך. בערך ארבעה חודשים יותר מאוחר, גם אבא נשלח לאושוויץ יחד עם בן הדוד של אמא, אשתו ושתי בנותיהן הקטנות.

למיטב ידיעתי כל המשפחה שלי נספתה בשואה: סבא שמואל, אשתו השנייה רחל, הדודים שלי (האחים של אמא): מרדכי, ברנרד, אמא – נחמה (אמם נפטרה בלידתה).

כשהסתמן באנגליה שקיימת סכנה למלחמה עם הגרמנים, בני המשפחה המאמצת שלי, שהיו אנשים מבוגרים, החליטו לעבור לאזור כפרי, אבל הם לא היו מוכנים לחת גם אותי איתם. עברתי לגור בהוסטל לנוער יהודי בויקטורי פארק בהקני (Hackney) ילדים רבים הגיעו דרך הקינדרטראנספורט, אבל לא היו מספיק משפחות שהיו מוכנות לדאוג להם, לכן נפתחו מוסדות, הוסטלים והכשרות עבורם. האכסניה שלי היתה מנהלת ע"י אם בית מאוד קשוחה ואורתודוקסית, מורה לשעבר בבית ספר חרדי בברלין, דבר ראשון היא נתנה לי על הראש שלא ברחתי מהורי המאמצים שלא שמרו כשרות, שבת וכו'. אבל איך הייתי אמורה להסתדר לבד, בלי לדעת את השפה, בלי להכיר איש, בלי כסף, בלי אפילו כתובת של משרדי "בני ברית"?

בהוסטל היינו 2 בנות שעבדו במקומות שונים. בית החרושת של הבת של הזוג שאימץ אותי היה מאוד רחוק מההוסטל לכן, קיבלתי עבודה יותר קרוב. בשבת, ראש השנה ויום כיפור לא עבדנו, אבל בחג הסוכות המנהל של בית החרושת שלי, שהיה יהודי, לא נתן לנו חופש ואם הבית לא התערבה כדי לאפשר לי לשמור את החג. "בני ברית" הסבירו שאם לא נעבוד למרות החג, יפטרו אותנו ולא תהיה דרך לפרנס אותנו.

אם התחלת ההפצצות על לונדון, שלחות אותנו למשפחות לא יהודיות בכפרים מחוץ ללונדון, שתי בנות ביחד, כך חזרתי לזמן קצר ללימודים בבית ספר. שהיתי מספטמבר עד מרץ אצל שתי משפחות שונות אך מיוחדות. במשך 4 חודשים למדתי ב"סאות" הקני דאי סקול". לא אפשרו לי להשתתף בשיעורי צרפתית, כי לא רצו שאערבב שתי שפות זרות (הרי הייתי צריכה גם ללמוד אנגלית). אבל כדי לשפר את ממוצע הציונים של בית הספר בבחינות בצרפתית, המנהל ביקש ממני להשתתף בבחינות, כי הוא ידע טוב מאוד שהתלמידים שלו היו גרועים במקצוע.

עברתי את הבחינות בהצטיינות, אבל התוצאות הגיעו אחרי שכבר חזרנו ללונדון. המנהל בא במיוחד להוסטל כדי להביא לי את התעודה.

במרץ 1940 "בני ברית" שלחו את כל החניכות שהיו מעל גיל 16 חזרה להוסטל בלונדון לעבודה, כי לא היה להם יותר כסף להחזיק אותנו. קבלת הפנים שלנו היתה הפצצות של ה"בליץ" הגרמני. ההפצצות הכי כבדות היו דווקא בשכונות המזרחיות היכן שרוב היהודים גרו וביניהם גם אנחנו. בחודשים הראשונים גרתי בהוסטל ברחוב קייזנוב, שם פגשתי את חנה פלג בפעם הראשונה. שמעתי על פלישת הנאצים לבלגיה בזמן שהייתי בעבודה ומאוד חרדתי לגורל הורי. כך היום חिकיתי להגיע להוסטל לבכות על הבטן של חנה. ידעתי שמספר יהודים הצליחו לברוח מבלגיה לחופי אנגליה בסירות קטנות. פגשתי כמה מהם במשרדי הבח"ד ולכן קיוויתי בכל מאודי שאראה גם את הורי. כל ערב כשחזרתי מהעבודה והתקררתי להוסטל הלב שלי דפק בחוזקה מהתרגשות וציפייה שאולי הורי מחכים לי שם, אבל לדאבוני זה נשאר בגדר ציפייה שלא התגשמה.

למרות ההפצצות הכבדות, האנגלים המשיכו בשגרת חייהם. נאום אחד של צ'רצ'יל הספיק כדי לחזק את העם לימים רבים. אחת מאימרותיו הרבות היתה: "אף פעם לא היו כל כך הרבה אנשים חייבים כל כך הרבה לכל כך מעט אנשים", שרמז על פעולות חיל האוויר הבריטי, ה-RAF.

כל בוקר בדרך לעבודה עברתי ליד זכוכיות שבורות ובתים שהופצו. הרבה אנשים בחרו לישון בתחנות הרכבת התחתית, כי המקום היה מוגן יחסית מהפצצות, ובבוקר צעדנו מעליהן בדרך לעבודה.

הלונדונים המשיכו את החיים, למרות ההפצצות. בזמן המלחמה האוכל היה קצוב ולכל אח הייתה מחברת עם תלושים. במפעל בו עבתי היה צופה על הגג ותפקידו היה לצפות מתי מטוסי אויב עוברים או מתקרבים למפעל. כאשר הגיעו מטוסים, הוא הפעיל אזעקה פנימית וכולנו ירדנו למקלט. נשארנו במקלט עד שקיבלנו אות הרגעה, וישר המשכנו בעבודה. לפעמים היו 3-4 אזעקות כאלה ביום, וכל בוקר לא ידעת אם האדם שעבד לידך אתמול יגיע גם היום או שהוא נהרג באחת ההתקפות.

באחד הלילות, הבית עמד מעבר לסמטה נפגע מפגיעה ישירה. מההדף כל הקיר הקדמי של ההוסטל נפל והמדרגות נהרסו. באותו זמן שהו בבניין 25 בנות ואם הבית, בעוד כמה מאיתנו ואני ביניהן ישנו במרתף למטה. אני בדיוק לבשתי את כותונת הלילה ופתאום שמענו רעש גדול, כל האורות כבו וכותונת הלילה שלי עפה לאוויר ולא מצאתי אותה. עמדתי שם וחיפשתי את מזוודת החירום שלי. בגלל ההאפלה היה "חושף מצריים" והתחננתי שמישהי תדליק פנס, אבל הבנות פחדו פחדו מהמטוסים למעלה, למזלי איכשהו מצאתי את המזוודה שלי ומיהרתי ללבוש את המעיל. הנערים מהמשמר האזרחי שהיו בגיל לפני גיוס, באו מיד לעזור לנו לצאת מהחורבות ולהכניס אותנו למקלט. אם הבית נפצעה באופן קל ולא המשיכה לעבוד איתנו לאחר מכן, כל מי ששהתה בקומות שמעל למרתף נפגעה קלות, אבל לא היו פגיעות רציניות. למחר עברנו למחסה זמני לאנשים שביתם נהרס ובבוקר יצאנו לראות מה קרה לבניין שלנו. אחרי יומיים שלושה "בני ברית" מצאו לנו משכן חדש בצפון לונדון.

אני איבדתי את רוב רכושי (המעט שהיה מותר להביא מווינה) בהפצצה הזאת והייתי מוכרחה ללמוד לתפור לעצמי בגדים חדשים.

יום אחד הוחלט שבנות מעל לגיל 16 צריכות לעזוב את ההוסטל ולכן ארבע מאיתנו שכרו חדר בדירה של אישה לא יהודיה

ב"גולדרס-גרין". אנחנו התחלקנו בכסף שהרווחנו ואני, בת 18, הייתי בפעם הראשונה בחיים עצמאית. באותו זמן אחותי לוטה חיה באירלנד בהכשרה בכפר, רחוק מהמטוסים הגרמנים, שקועה בבעיית אידיאולוגיות של הקבוצה ודואגת להורים. היא לא יכלה להבין מה עובר עלי כל יום תחת איום ההפצצות, עד שיום אחד בלפאסט הופצצה והיא ראתה ושמעה את ההפצצות ממקום מגוריה. היא היתה כל כך מזועזעת שמיד השתדלה למצוא בשבילי מקום באחת ההכשרות, רחוק מלונדון וכך עזבתי את החברות שלי, לצערן, ועברתי לאבונקרופט קולג' (Avoncroft College).

אנא ספרי/י על קורותיך מתום המלחמה ועד עלייתך לארץ (השחרור וחזרתך הביתה, חייך אחרי המלחמה, העפלה/ עליה):

אבונקרופט קולג' היה בת ספר חקלאי שתנועת הבח"ד שכרה עבור ההכשרה שלנו לאחר שכל התלמידים הבריטים התגייסו לצבא והבית ממילא היה ריק. המקום היה מאוד יפה והקפדנו לשמור עליו. היו שם לול תרנגולות, רפת וגם "גינת השוק", שם עבדתי עם ברוך עמנואל ז"ל, שהיה מאוחר יותר יחד עם בעלי שלמה ב"אקסודוס" המפורסמת. גידלנו עגבניות בחממות וכל מיני פירות יער בערוגות בחוץ. התנאים היו טובים, חיינו חיים קיבוציים וכל ההכנסות הלכו ישר לגזבר. היו תקציבים לכל דבר כמו בגדים וכו', היו וועדות שהביאו נושאים לדיון באסיפה הכללית והחלטות נעשו לפי רוב פשוט, בדיוק כמו שאנחנו עושים היום בלביא. רוב החברים עבדו אצל החקלאים הבריטים בסביבה, ששמחו מאוד שהחברים שלנו היו מוכנים לעבוד ברפת, גם ביום ראשון במקום בשבת, כי זה היה יום המנוחה שלהם. מצד שני נוצרה בעיה אם למשל חג יהודי (שחוגגים בחו"ל יומיים) חל ביום ראשון והיינו צריכים לבקש לא לעבוד והמשמעות הייתה שהאיכר היה צריך לעבוד ביום המנוחה שלו.

תנועת הבח"ד היתה דור ההמשך של בני עקיבא. המדריכים, שהיו קצת יותר מבוגרים משאר החברים, לימדו אותנו יהדות והזמינו מרצים בכל מיני תחומים. היינו מאוד אידיאליסטים וציונים. כבר אז ידענו שיהודים נלקחו למחנות גדולים ושמשוה נורא קורה להם שם, פרטים לא ידענו, אבל גם כך המלחמה היתה אסון עבורנו. הקבוצה היתה תחליף למשפחה וה"יחד" הזה עזר לנו מאוד לעבור את הזמנים הקשים האלה. החיים המשותפים, בנים ובנות נראו לנו מאוד טבעיים, כמובן שנוצרו זוגות שהתחתנו בהמשך, עוד לפני העלייה ארצה, ולכן גם עלינו כבר עם ילדים ללביא.

לתנועה היה מרכז לימוד במצנצ'סטר ושם למדנו יהדות ועברית במשך שלושה או ארבעה חודשים, אני למדתי ב-1945, הגעתי לאבונקרופט ב-1942 בגיל 19 ועזבתי ב-1945 יחד עם הקבוצה שלי, כשמלחמה הסתיימה והקולג' נפתח מחדש. משם עברנו לקמפסי (Kempsy) שהיה מקום הכשרה של תנועת "הבונים החופשיים" ולבסוף, לחווה שהבח"ד קנתה, שם ברים מההכשרות השונות נפגשו. החברים הראשונים של "לביא" באו כולם מהכשרות האלו ועלו לארץ בצורה לגאלית וגם בלתי לגאלית. החברים הראשונים שבאו להכשרות כמו חנה פלג, עזבו את אנגליה עוד לפני קום המדינה ועברו לקיבוץ טירת צבי וכמה מהם גרים שם עד היום.

אחרי חמש שנים בערך, הקבוצה שלנו התפזרה לאט-לאט. אני עצמי גרתי בשלושה מקומות: אבונקרופט קולג', קמפסי ו"בית החלוץ" בליברפול. מכורח המציאות עשינו עלייה בלתי לגאלית. באחד מהמסעות האלה היה גם שלמה ז"ל באונייה המפורסמת "אקסודוס".

אני נשלחתי ל"בית החלוץ" בליברפול והייתי אחראית על המטבח שם. הייתי מדריכה בתנועת בני עקיבא וכדי להביא הכנסה נוספת ל"בית החלוץ", לימדתי ילדים בכיתות א'-ב' קריאה בימי ראשון.

ערב אחד שמענו על הקמת המדינה היהודית ברדיו. זה היה מאוד מרגש! שרנו ורקדנו והתקשרנו לרב, למרות השעה המאוחרת.

רובנו עזבנו את אנגליה ועלינו בחשאי לארץ ולכן נסגר "בית החלוץ". אני עברתי למצנצ'סטר כדי לקבל את החיסונים הדרושים לעלייה, מרופא יהודי ציוני. הגעתי ל"בית החלוץ" בלונדון כדי לקבל את הציוד שאידי מרקוביץ (מעגן) ארגנה לנו לפני העלייה, אבל התבקשתי לבקר את אחותי בגלזגו ושם בתחנת המשטרה, להצהיר שאני נוסעת לחופש לשוויץ (לשוויץ לא היה צורך בוויזה) קיבלתי אישור לנסוע לשוויץ דרך צרפת ופשוט נשארתי עם הקבוצה שלי בצרפת.

בישלנו על פרימוסים והאוכל העיקרי שלנו היה מלפפונים (התוצרת החקלאית בקיבוץ), היו איתנו שני זוגות עם תינוקות, הם קיבלו בסוף צריף קטן. בתנועה הקיבוצית לא האמינו שה"אנגלים" המטופחים (ולכן המפונקים) יוכלו להקים קיבוץ משלהם.

נא ספרי/י על חייך בארץ

(תחושותיך בעת עלייתך ארצה, פעילותך הציבורית או התרבותית, המשפחה שהקמת, המסר שברצונך להעביר לדורות הבאים):

וועדת התכנון של הגרעין שלנו, שהכירה אותי כמובן עוד מאנגליה, החליטה שאני אהיה אחראית על המטבח בקיבוץ שנקים, ושלחה אותי ללמוד את מקצוע האקונומית בקורס "ויצו" בתל-אביב. גרתי אצל הדוד שלי, משה ואגנר, כדי לחסוך הוצאות לקבוצה על השהות שלי בתל-אביב. היה לי מאוד קשה להבין את הנאמר, כי הקורס היה כולו בעברית ובקושי הבנתי את

השפה, הידע שרכשתי שם מאוד עזר לי בתפקיד.

הסוכנות היהודית הציעה לנו כמה אתרים לקיבוץ שלנו, אבל כאשר החברים הגיעו לגבעה מעל הכביש המוביל לגליל, ממרכז הארץ, מחיפה ומירושלים, בין הכפר הערבי העיני לוביא וקרני חיטים, הם התאהבו בנוף והחליטו להקים את הקיבוץ באותה נקודה.

הם לקחו בחשבון שהמקום היה מלא סלעים, שלקח עשרים שנה להוציא אותם, שלא היה במקום מקור מים ושלא היה שום כביש או אספקת חשמל בקרבת מקום. מצאנו רק כמה עצי זית, שיחי סברס ותעלות ממלחמת השחרור. אבל השדות היו מלאים בכלניות, האוויר היה צח והנוף שובה לב!

ברגע שהוחלט על האתר והשם של הקיבוץ, כמה חברים עברו לגור בסג'רה והכינו את הקרקע לבניית מבנים, לקראת שהותנו בהודיות.

התאריך ליום העלייה לקרקע נדחה כמה פעמים, כי בחורף ההוא ירדו הרבה גשמים ולא יכולנו לעלות באוטו כי השביל הראשון שסללנו היה מלא בבוצ, שני חברים מהגרעין שלנו, בוב ואהרון אלרן, ארגנו את הטקס.

בכל פעם שרצו לקיים את יום העלייה, ביקשו ממני עזרה בהכנות במשלוח ההזמנות וכו'. לכן נסעתי כמה פעמים מתל-אביב לצפון וכל פעם חזרתי מאוכזבת, אבל ידענו שהאירוע יכול להתרחש בקרוב ורציתי לארגן את הציוד למטבח ולחדר האוכל העתידי שלנו. האבא של מריון מיטווק עבד בחברה לכלי בית בירושלים והייתי אמורה לקנות ממנו את הציוד שלנו ביחד עם בוב הגזבר. ביום ובשעה המוסכמת חיכיתי לו בתחנה בתל-אביב, בגשם זלעפות ובלו מגפיים, נרטבתי כהוגן, אבל בוב לא הגיע. זאת היתה הנסיעה הראשונה שלי לירושלים ולא ידעתי מה לעשות, כי הוטו שלנו היה באותו יום בירושלים ויכול היה לקחת את הציוד לסג'רה. בסופו של דבר נסעתי לבד ואבא של מריון פגש אותי בתחנת האוטובוסים בירושלים. תמורת התחייבות לתשלום של 500 לירות (הרבה כסף במונחים של הימים ההם), קיבלתי כמה סירים, צלחות וכוסות, כפות, מזלגות ושניים או שלושה סכינים לכל שולחן. בגלל מזג האוויר הסוער חזרתי לתל-אביב. אחרי שבועיים הוחלט סופית כי יום העלייה שלנו הגיע אבל הודיעו על זה מאוחר בלילה.

יום העלייה הגיע ובבוקר הלכתי למשרדי הקיבוץ הדתי שם חיכה אוטובוס כדי לקחת אותנו צפונה. צעקתי על שני החברים ששכחו להודיע לי האירוע.

בכ"ד שבט, תש"ו (23.2.49), אנשי הגרעין המייסד שהיו בעין הנצי"ב וקיבוץ יבנה נפגשו באתר הראשון של ההתיישבות בהודיות. האוטובוס הוביל אותנו עד שביל העפר שסללו חברינו ועלינו ברגל עם ספר תורה תחת חופה, בין שדות הכלניות בשירה, שמחה והודיה למקום בו התחלנו את הקיבוץ שלנו.

שתינו יין ולא מים באותו יום ואורחי הכבוד שלנו היו נציגי הסוכנות היהודית, תנועת הקיבוץ הדתי וגם המכובדים של שכנינו הדרוזים והצ'רקסים הסביבה.

בסדר פסח הראשון שלנו בהודיות השתתפו בערך 50 חברים. בחודשים הראשונים לאחר הקמת הקיבוץ, רוב החברים גרו בסג'רה ורק הגברים שבנו את חדר האוכל וכמה בתים ועוד כמה נשים בלי ילדים, שבישלו עבור הגברים, היו במשך היום בהודיות וגם הם חזרו בערב לסג'רה. קצת יותר מאוחר הצטרפו עו חברים. גרנו באוהלים והקמנו צירפונים, ביניהם צריף א' למשפחות. המטבח היה מאוד קטן, ללא רצפה מרוצפת. לידו היה אוהל המחסן. אליו היה ממש מסוכן להיכנס בגל החרקים שהסתובבו שם. במטבח לא היה חשמל לכן הארנו אותו במנורת נפט. כמו כן לא היו לנו שום אמצעי קירור, לכן שמתי את המרגרינה ומוצרים אחרים בדלי עם קרח. גם מים זורמים לא היו במטבח שלנו וכדי להדיח כלים יצרנו כוירים מחבית שחתכנו לשני חצאים ובתוך כל חצי עשינו חור ליציאת המים. את ה"כוירים" האלו העמדנו על מעמד מיוחד, תוצרת נגריית "לביא" ומתחתם שמנו דלי למים המשומשים. סגרנו את החור עם פקק ומילאנו חצי אחד במי סבון והחצי השני עם מים נקיים וככה שטפנו כלים. האוטו הביא מים מדוברת והיה צורך להרתיח אותם על פרימוס גדול. זה היה התפקיד של אנשי שמירת הלילה. כל אחד קיבל דלי מים אחד לחדר ליום, ובזה היה צריך להתרחץ, לעשות כביסה, לשטוף את רצפת הצריף ובסוף להשקות את הפרחים בגינה הקטנה שמחוץ לצריף.

גרנו שתיים שלוש בנות בחדר אחד. אחרי הנישואים של שלמה ושלי גרנו באחד מהבתים השוודיים בלביא ואני ירדתי כל בוקר להודיות לעבודה וגם לארוחות, כי חדר האוכל שלנו היה בהודיות. לא היה שביל, אלא הלכנו לאורך צינור המים, שחיבר את הבתים בלביא עם הודיות.

עם היווסדנו כקיבוץ קיבלנו מהסוכנות היהודית תקציב. הביכורים הראשונים של אדמתנו היו סלעים ואבנים שסילקנו. נטענו עצי אקליפטוס בצדי הכביש הישן מחיפה וממרכז הארץ לטבריה, במקביל לכביש של היום. הם נשתלו כדי לעשות צל קריר לנוסעים. מאחר ועבודות אלו היו מקור הפרנסה הבלעדי שלנו, היה לנו מעט מאוד כסף. לא היה לנו מה למכור "לתנובה" ובמשך הרבה שנים, במקום לקבל ירקות ודברי חלב, תמורת התוצרת שלנו, היינו צריכים לשלם בכסף וזה היה קשה מאוד. בהתחלה, כשהיינו עדיין בלי מקרר, נסעתי כמה פעמים בכל שבוע לפי הצורך לטבריה לתנובה. היו מה פעמים שלגזבר לא היה כסף לשלם ואז קראו למשרד ואמרו לי באדיבות שאמנם לא ישלחו אותי בלי אוכל לשבת הביתה, אבל הגזבר יצטרך לשלם את החוב וגם לתת לי כסף לקנייה הבאה. פעם קרה אפילו, שהייתי מוכרחה לאסוף לירה ועוד לירה מהחברים כדי לערוך קנייה.

בנוסף, נסעתי מדי פעם ל"משביר" בחיפה כדי לקנות את כל מה שהיה נחוץ לנו (חוץ מפירות, ירקות ודברי חלב): כלי עבודה וזרעים, כלי בית, כלי אוכל, בדים לתפירה, ביגוד וכו'. בתקופת הצנע היה קשה להשיג סוגי אוכל שונים, כמו תה, והמוכר באגף המזון היה שומר לנו תה כי הוא ידע שאנחנו (האנגלים) אוהבים תה.

היות והשביל ללביא מתחנת האוטובוס על הכביש לא היה סלול באספלט, האוטו שלנו לא תמיד היה מסוגל לעלות במזג אוויר גשום, ואני זוכרת היטב איך עליתי את כל הדרך במגפיים כבדות מבוץ וחבילת דגנים בידיים. החתונה של שלמה ז"ל ושלי התקיימה ב-1950 בהודיות. בנוסף לכל חברי הקיבוץ, באו עוד 11 אורחים, כולם מהצד שלי, כי לשלמה לא היה אף אחד בארץ. זאת היתה חתונה מאוד עליזה, עם מוזיקה וריקודים עד ל-2 לפנות בוקר. שלום מעגן ז"ל היה מסדר הקידושין וכותב הכתובה שלנו.

החתונה מחוץ לצריף ששימש אותנו כחדר אוכל, ולפני קבלת הפנים, שלמה לקח פעמון וצלצל כדי לקרוא לקהל לבוא. לפני החופה ישבתי על כיסא הכלה ובמקום ששלמה יבוא לכסות אותי, בא שלמה גרינברג ז"ל והזמין אותי במילים: "מבקשים מהכלה לבוא לחופה!" הלכתי עם אחותי ושלמה כיסה אותי מתחת לחופה.

האורחים סעדו את ליבם בקציצות דג ושלמה ואני אכלנו בחדר הייחוד מעדן מלאכותי נדיר: עוף שלם. אחד החברים שגר ביחד בחדר עם שלמה לפני החתונה, רצה להביא לנו לירח הדבש שוקולד קאדבורי שהוריו שלחו לו מאנגליה. כשהוא ראה שיצאנו מחדר הייחוד והשארנו מהעוף, הוא התיישב לשולחן ואכל אותו. מאז זה הפך מנהג לתת לזוג הצעיר עוף שלם בחדר הייחוד.

חדר המגורים שלנו לא היה מוכן, אבל הפתרון לא איחר להגיע. חנה מלאכי חלתה, כמו רבים מאיתנו באותו חורף, בצהבת ושהתה בחדר בידוד. בעלה – פומי ז"ל נתן לנו את חדרם ללילה הכלולות ואפילו דאג לקומקום מים ופתיליה, ביסקוויטים ותה. למחרת יצאנו ל"ירח דבש" לכל הקרובים שלי בארץ כשחזרנו הדירה שלנו בר היתה מוכנה.

נולדו לי שלושה ילדים:

הבכורה: בת-שבע – נולדה ב-ו' מנחם-אב / 8.8.1951 בבית החולים הסקוטי בטבריה.

השנייה: עירית – נולדה ב-כ"ב בסיון תשי"ד / קרוב ל-3 שנים אחרי בת-שבע גם היא נולדה בבי"ח הסקוטי בטבריה.

השלישי – בן – רוני (0משה אהרון) נולד ב-9 בינואר 1958, פחות מארבע שנים אחרי עירית. הוא נקרא על שם אבא של שלמה ז"ל.

קיבוץ לביא הוא הבן הבכור שלי כי היתה לי הזכות להיות בין מקימיו. אחרי שבע שנים ארוכות של לומות והכנות בהכשרה באנגליה. לרגע אני לא מתחרטת שעליתי על הגבעה הזאת יחד עם חבריי התגברתי על כל הקשיים עד שלביא הפך למה שהוא היום. ואני שמחה שהיתה לי יד בזה.

חייתי בקיבוץ מיום היווסדו, ותרמתי כמיטב יכולתי לאורך כל הדרך, בתפקידים שונים ומגוונים. גם היום, אני עיין ממשיכה לתרום: בעבודה ב"יריעות" אני חיה בביתי באופן עצמאי ומשתתפת בשיעורים, הרצאות ובחיי החברה של הקיבוץ. אני מקווה שאוכל להמשיך בכך עוד שנים רבות.

אני מודה לה' שיכולי לגדל את ילדי כיהודים טובים וישרים שבנו משפחות יפות. אחד עשר הנכדים שלי, כולם בני אדם טובים וכל אחד עוזר בדרך שלו בבניין של ארץ ישראל. יש המשך למשפחה שלי למרות השואה!

את השאלון המלא נא לשלוח למשרד לאזרחים ותיקים בדוא"ל: infovatikim@pmo.gov.il

פרטים נוספים ושאלות בטלפון כוכבית 8840*

נא למלא את הפרטים האישיים בנספח ולאשר בחתימתכם את פרסום הסיפור באתר.

יש לשלוח את הנספח בפקס: 02-5605034 או להעבירו סרוק בדוא"ל בצמוד לראיון.